

Monica Löfgren Nilsson

Hot och hat mot svenska journalister

Hur vanligt är det att svenska journalister hotas och trakasseras på olika sätt? Och utgör hot mot – och trakasserier av – svenska journalister ett demokratiskt problem? Det är några av de frågor som besvaras i denna artikel utifrån resultat från en representativ enkätundersökning genomförd 2013. Förföljelse av journalister och dess konsekvenser är ett problem som huvudsakligen uppmärksammas i icke demokratiska stater. Resultaten visar att hot och hat mot journalister förekommer och får konsekvenser för journalistiken, även i en demokrati som Sverige.

Den nya teknologin har gjort att antalet budskap multipliceras eftersom det är så lätt att sprida dem nu. Förr tänkte jag att det här var en del av den demokratiska dialogen, men nu har jag börjat blockera många av hatarna för de handlar ju inte om demokrati utan att de vill trakassera eller döda mig. (Alexandra Pascalidou, 2015)

Diskussionen om hot och hat mot journalister intensifierades 2013 efter att Uppdrag granskning i början av året sände ett program om näthat mot kvinnor. Trakasserier av journalister har förekommit i alla tider, men mycket tyder på att de ökat de senaste tio åren eftersom a/digitaliseringen tillsammans med anonymiteten på nätet erbjuder nya möjligheter för de som vill trakassera och b/interaktivitet blivit ett kärnvärde inom journalistiken, vilket i sin tur lett till att journalister blivit mer synliga, profilerade och nåbara.¹ Med andra ord tycks de förändringar som gjorts inom journalistiken för att uppnå publikdeltagande och stärka journalistikens demokratiska potential samtidigt fått oönskade konsekvenser.

I denna artikel redovisas en undersökning som genomfördes vid Institutionen för

journalistik, medier och kommunikation (JMG), vid Göteborgs universitet 2013. En representativ webpanel med 1695 deltagare – Journalistpanelen – användes för att ställa frågor om hur ofta hot och hat förekommer, hur det förmedlas och vad det innehåller samt vilka åtgärder som vidtagits för att skydda sig och vilka konsekvenser trakasserier fått på ett personligt och professionellt plan.²

Många har hotats

Resultaten visar att en knapp tredjedel av journalisterna mottagit någon form av hot det senaste året och att förolämpande kommentarer för många är en del av vardagen: en av tio får sådana kommentarer varje vecka. En av fyra journalister har varken fått hot eller hat det senaste året. Hur ofta man blir trakasserad hänger ihop med var man jobbar, värst utsatta är kvällstidningsjournalister, 71 procent har mottagit hot det senaste året, och minst utsatta är journalister som arbetar på olika typer av tidskrifter eller som frilansare. Ju mer synlig och profilerad som journalist, desto större risk för hot och ledarskribenter och kolumnister är de som mottar flest hot. Det har länge funnits en föreställning i journalistikåren om att kvinnliga journalister oftare blir trakasserade än män, men undersökningen visar inget stöd

Monica Löfgren Nilsson, Ph.d., är docent vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet

för ett sådant antagande. Vad gäller hot finns inga könsskillnader alls och vad gäller förolämpande kommentarer är det något vanligare att män mottar sådana (80 procent jämfört med 72 för kvinnor).

Svenska journalister är betydligt mer synliga och lättillgängliga än vad som är fallet i många länder (undantaget televisionen och en del tidskrifter). 2013, när undersökningen genomfördes, var det relativt enkelt att nå journalister via e-post och det är därför inte förvånande att e-posten är det vanligaste sättet att förmedla hot och hat. Telefonen är alltså en viktig kanal för att förmedla hot och hat, samtidigt som det är tydligt att nätet erbjuder nya möjligheter att trakassera journalister, främst i form av läsarkommentarer.

Olika former av hot och hat

Trakasserier tar sig många olika uttryck, från att kalla någon en idiot, till sexistiska kränkningar eller direkta dödshot. Den vanligaste formen av hot är fysiskt våld medan hot om sexuellt våld är ovanligare. En stor del av journalisterna har mottagit andra typer av hot än de som fanns angivna som svarsalternativ i enkäten och av de exempel som getts tycks dessa vara av mer indirekt och subtil karaktär. ”En man ringde mig varje dag under tre månader när jag stod på tunnelbaneperrongen, kommenterade min klädsel och sa till mig att se upp. Det började med att jag skrev en artikel om hustrumisshandel, det är jag helt säker på”. ”Jag vet var du bor” eller ”Jag vet var dina barn går i skolan” är andra exempel som faller under kategorin ”andra hot”.

De förolämpande kommentarerna handlar oftast om låg intelligens eller dåligt omdöme/nyhetsvärdering. De kan variera mellan enkla konklusioner ”du har en intelligensnivå som en femåring” till betydligt hårdare angrepp med hånfullt och föraktfullt tonläge ”du är en fet ful kossa som inte fattar något och jag vill bara spy när jag ser dig”.

Resultaten visar också på en kvinnofientlig diskurs; en tredjedel av de kvinnliga journalisterna har fått motta sexistiska kommentarer – vanliga invektiv är hora, slyna och fitta – och 15 procent har blivit hotade med våld-

täkt, stympade genitalier eller andra former av sexuellt våld (motsvarande siffror för män är 3 respektive 5 procent).

Vad utlöser trakasserier?

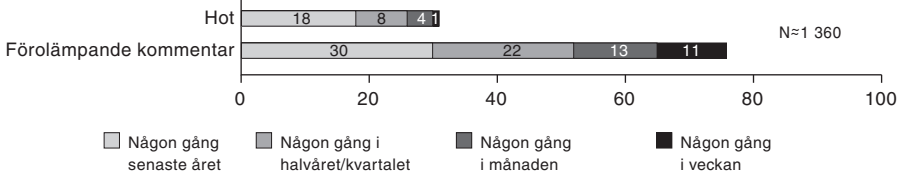
Kriminalreportrar som grupp är de som mottar flest hot – runt 70 procent har mottagit minst ett hot det senaste året – och enligt de som deltagit i undersökningen kommer en stor del från den organiserade brottsligheten. Det är också kriminalreportrar tillsammans med utrikesreportrar och sportreportrar som får ta emot flest förolämpande kommentarer; 90 procent har fått sådana det senaste året. I undersökningen ställdes också en fråga om det är några speciella ämnen som utlöser hot och hat.

Resultaten visar att rapportering kring vilt skilda ämnen kan utlösa trakasserier – religion, jakt, internationella konflikter och bantning är några av många exempel. Det mest framträdande är dock den främlingsfientliga diskurs som visar sig genom att ämnen som invandring, integration, rasism och bevakning av Sverigedemokraterna enligt journalisterna ofta leder till trakasserier. ”När jag rapporterar om ett brott, där någon är säker på att förövaren är en invandrare”, ”En intervju med en icke-europeisk person” eller ”en granskning av Sverigedemokraternas flyktingpolitik” är några av de många exempel som nämns. Den tidigare nämnda kvinnofientliga diskursen kan också noteras när det kommer till ämnen som utlöser hot och hat; 16 procent av journalisterna nämner att femininism och andra genusfrågor utlöser trakasserier. Hoten och hatet mot journalister kan därför även sägas utgöra en form av symboliskt våld på idéer, i detta fall idéer om ett mångkulturellt och jämlikt samhälle.

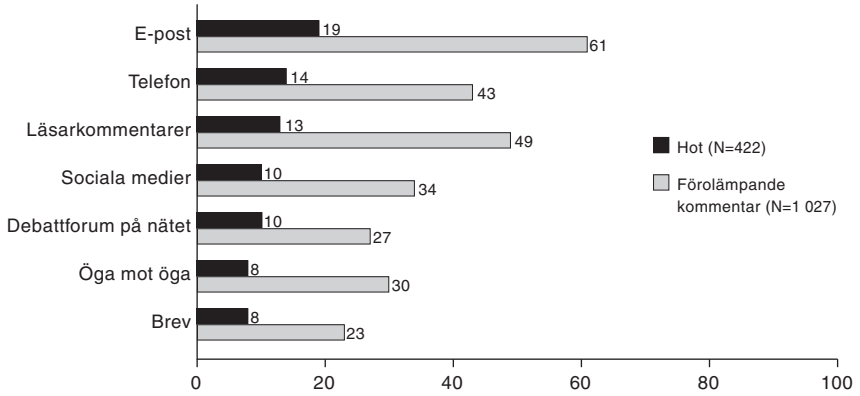
Åtgärder och konsekvenser

Så hur allvarligt ska man då se på de trakasserier som förekommer? En tredjedel av de journalister som hotats har vidtagit åtgärder för att skydda sig, vilket kan sägas vara en indikator på att hoten upplevs som högst reella. Det vanligaste sättet är att på olika sätt göra

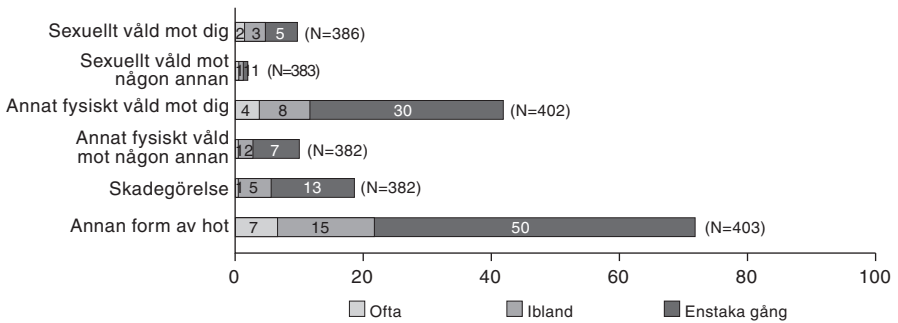
Figur 1. Hur ofta svenska journalister tagit emot hot eller förolämpande kommentarer det senaste året (procent)

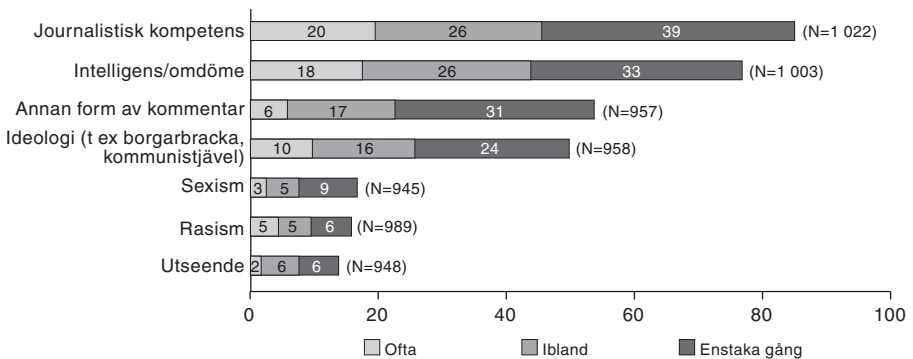
Figur 2. Hur hot och förolämpande kommentarer framförs (procent)

Figur 3. Innehållet i hoten (procent)

Figur 4. Innehållet i de förolämpande kommentarerna (procent)

sig icke kontaktbar genom hemligt telefonnummer och/eller radera personuppgifter i det offentliga rummet. En tredjedel av de hotade journalisterna har också polisanmält. Förolämpande kommentarer ger inte upphov till samma behov av att skydda sig; 15 procent av de utsatta journalisterna har vidtagit olika åtgärder. Det absolut vanligaste sättet är att moderera eller stänga ner kommentatorsfält, eller att inte tillåta kommentarer när vissa frågor bevakas. Andra sätt är att inte vara direkt nåbar via telefon eller mail samt att stänga ner Twitterkonton och bloggar, dvs minska sin synlighet – och sårbarhet – i det offentliga rummet.

Det finns en stor brist på studier som analyserar konsekvenserna av trakasserier mot journalister, samtidigt som det ofta hävdas att trakasserier har psykologiska konsekvenser som kan leda till självcensur.³ Sorgligt nog visar studien att hot fungerar: en dryg fjärdedel av de hotade journalisterna har undvikit att rapportera om vissa ämnen och vissa grupper på grund av risken att bli hotad. Hoten får också konsekvenser på ett mer personligt plan såtillvida att hälften av de hotade journalisterna känt rädsla – något som kan ses som ytterligare en indikator på att hoten är allvarliga. En av tio har funderat på att byta jobb.

Förolämpande kommentarer har inte samma effekt på självcensur som hot, även om de påverkar. På ett personligt plan är konsekvenserna större, två tredjedelar blir

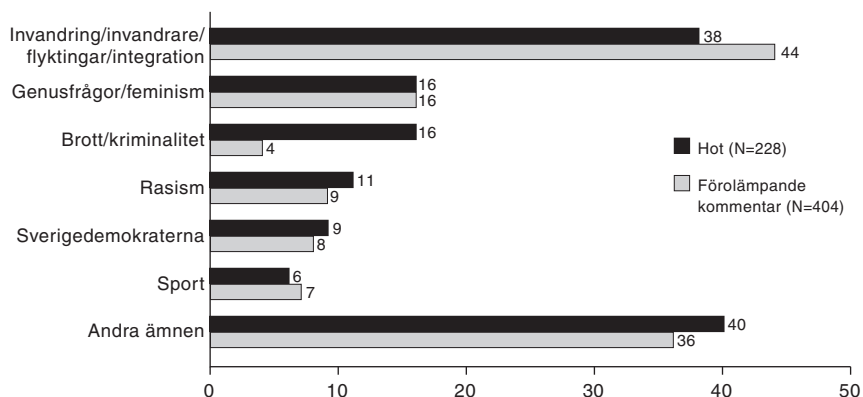
ibland sårade och en tredjedel oroar sig. Däremot är det tydligt att ju mer kommentarer en journalist mottar desto större risk för självcensur. Att regelbundet vara utsatt för förolämpande kommentarer har helt enkelt en hämmande effekt.

Slutsatser

Trakasserier av journalister dokumenteras av ett flertal internationella organisationer.⁴ Fokus ligger ofta, med all rätt, på våld mot journalister i auktoritära stater eller på krigsreportrar. De som utövar våld mot journalister är ofta stater, upprorsmakare eller organiserad brottslighet och fokus har oftast legat på öppet fysiskt våld. Våld mot journalister i demokratiska stater är inte lika uppmärksammat även om undantag finns.⁵

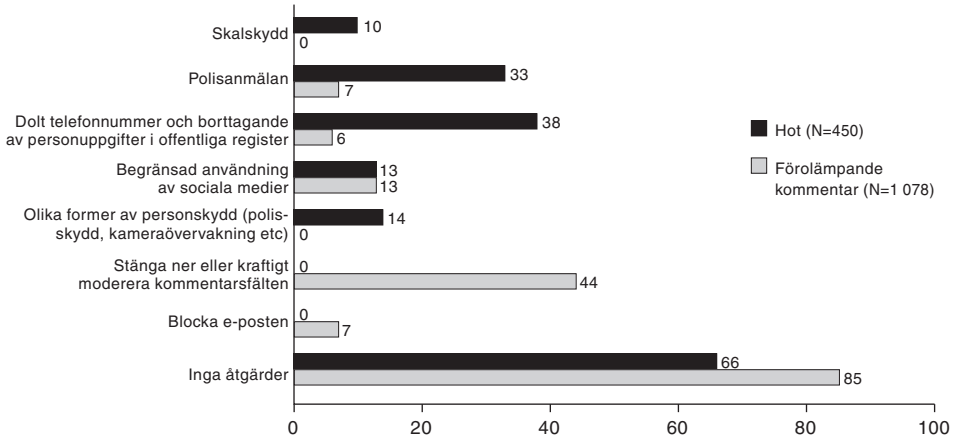
Sverige rankar ofta i topp på olika yttrandefrihetsindex, oberoende är ett honnörssord inom den svenska journalistiken och såväl tryckfrihet som yttrandefrihet finns inskriven i grundlagen. I det sammanhanget är det oroväckande att så många som en tredjedel av de svenska journalisterna mottagit minst ett hot under senaste året och att en majoritet mottagit nedsättande kommentarer. Journalisterna berörs såväl på ett personligt plan som professionellt; en fjärdedel har undvikit att bevaka vissa ämnen och vissa gruppen som en konsekvens av risken att bli hotad. I Sverige utövas

Figur 5. Ämnen/frågor som enligt journalisterna utlöser hot och nedsättande kommentarer (procent)

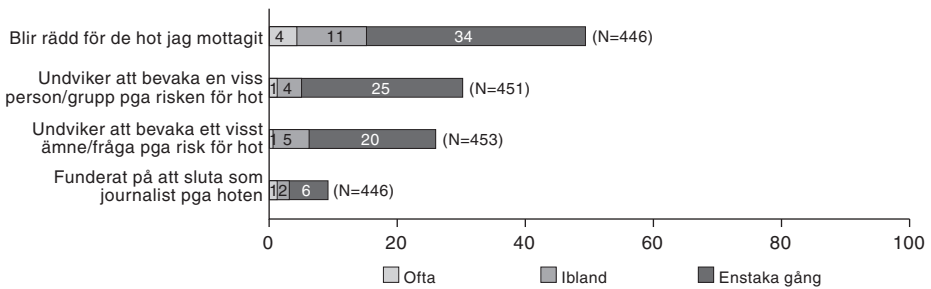

Kommentar: "Andra ämnen"= sådant som inte nämns av minst fem procent av de svarande.

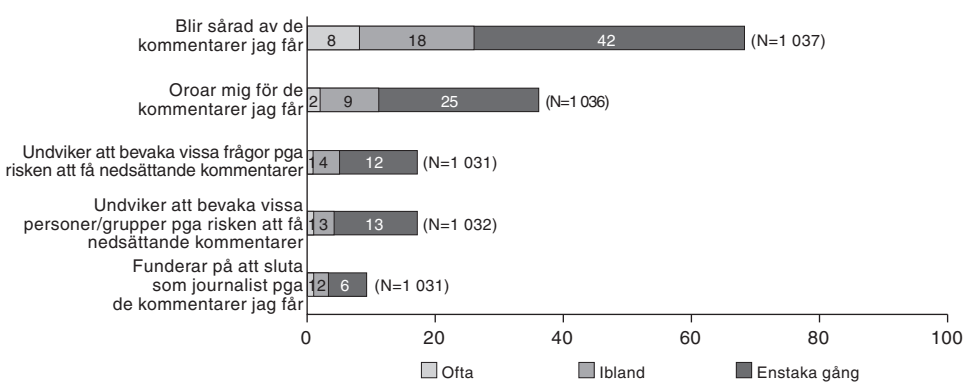
Figur 6. Åtgärder som vidtagits av de trakasserade journalisterna (procent)

Figur 7. Upplevda konsekvenser för de hotade journalisterna (procent)

Figur 8. Upplevda konsekvenser av förolämpande kommentarer (procent)

en stor del av trakasserier av "allmänheten". Det är oklart hur stor andel som organiseras av olika intressegrupper, men likväl tydligt att hoten och haten är strategiska i bemärkelsen att de syftar till att tysta journalister och att de har en "hämmande"⁶ effekt på journalistiken.

Digitaliseringen och möjligheten till anonymitet såväl på nätet som i mailkonversationer har tillsammans med den ökade transparensen i det journalistiska arbetet öppnat upp för nya vägar att trakassera journalister. Och de svenska journalisterna har betalt ett relativt

högt pris för den nya öppenheten. Journalisters något motvilliga inställning till interaktivitet har ofta förklarats med att det leder till ökad arbetsbelastning eller en rädsla att förlora kontroll, särskilt när det handlar om läsarkommentarer.⁷ Sannolikt beror motstån-

det även på att läsarkommentarer och mail har blivit effektiva vägar att i viss mån tysta journalister.

Sammantaget visar studien att trakasserier kan utgöra ett hot mot det journalistiska oberoendet även i demokratiska länder som Sverige.

Noter

1. Hedman & Djerf-Pierre, 2013.
2. Svartsfrekvensen var 71 procent. För en utförligare beskrivning av Journalistpanelen, se Löfgren Nilsson, 2015.
3. Waisbord, 2002.
4. Committee to Protect Journalists, 2015; Freedom House, 2015; Reporters Without Borders, 2014.
5. T ex Bajomi-Lázár, 2011, pp. 18-19; Örnebring, 2012, p. 22-23; Štětka, 2011, pp. 16-17.
6. Suler, 2004.
7. Mitchelstein, 2011; Viscovi & Gustafsson, 2013.

Referenser

- Bajomi-Lázár, Péter (2011) *Hungary. A country report for the ERC-funded project on Media and Democracy in Central and Eastern Europe*. Tillgänglig på http://mde.politics.ox.ac.uk/images/stories/hungary_mdcee_2011.pdf nedladdad 20150820.
- Committee to Protect Journalists (2015) *Attacks on the Press*. Översikt tillgänglig på <https://cpj.org/attacks/>, nedladdad 20150817.
- Freedom House (2015) *Freedom of the Press 2015*. Tillgänglig på https://www.freedomhouse.org/sites/default/files/FreedomofthePress_2015_FINAL.pdf nedladdad 20150817.
- Hedman, Ulrika, & Djerf-Pierre, Monika (2013). The social journalist: Embracing the social media life or creating a new digital divide?. *Digital Journalism*, 1(3), pp. 368-385.
- Löfgren Nilsson, Monika (2015) *The Journalist Panel at JMG, Methodological documentation*. Gothenburg: Department of Journalism, Media and Communication, University of Gothenburg.
- Mitchelstein, Eugenia (2011) Catharsis and community. *International Journal of Communication* 5, pp. 2014-2034.
- Pascalidou, Alexandra (2015) 'Mest män hatar och hotar - men kvinnorna blir fler' *Dagens Nyheter* 2015-09-24 <http://www.dn.se/kultur-noje/mest-man-hatar-och-hotar-men-kvinnorna-blir-fler-1/> nedladdad 2015-10-10.
- Reporters Without Borders (2014) *2014 Round-up of abuses against journalists*. Sammanfattning tillgänglig på <http://en.rsf.org/files/bilan-2014-EN.pdf#page=1>. Nedladdad 20150817.
- Štětka, Václav (2011) *Bulgaria. A country report for the ERC-funded project on Media and Democracy in Central and Eastern Europe*. http://mde.politics.ox.ac.uk/images/stories/bulgaria_mdcee_2011.pdf nedladdad 20150820.
- Suler, John (2004). The online disinhibition effect. *Cyberpsychology & behavior*, 7(3), pp. 321-326.
- Viscovi, Dino & Gustafsson, Malin (2013) Dirty Work. Why journalists shun reader comments. In: Olsson, Tobias (ed) *Producing the Internet. Critical perspectives of social media*. Gothenburg: Nordicom, University of Gothenburg, pp. 85-102.
- Waisbord, Silvio (2002). Antipress Violence and the Crisis of the State. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 7(3), pp. 90-109.
- Örnebring, Henrik (2012) *Latvia. A country report for the ERC-funded project on Media and Democracy in Central and Eastern Europe*. http://mde.politics.ox.ac.uk/images/stories/latvia_mdcee_2011.pdf nedladdad 20150820.